

Nr 298.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anordnande av allmän folkräkning; given Stockholms slott den 4 maj 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 maj 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anför chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, följande.

Allmänna folkräkningar ha i vårt land i regel verkställts vart tionde år. Enligt kungörelsen den 4 november 1859, som utgör grundvalen för den svenska befolkningsstatistiken, skola folkräkningar äga rum vart femte år. Från och med 1860 har emellertid varannan folkräkning inställts med undantag för år 1935, då en särskild folkräkning verkställdes efter förslag av befolkningskommissionen. Nästa folkräkning skulle enligt det sålunda i praktiken tillämpade systemet äga rum den 31 december 1950.

I skrivelse den 13 oktober 1944 har 1941 års befolkningsutredning framlagt förslag, att en allmän folkräkning skulle anordnas den 31 december 1945, och utredningen har hemställt, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt

statistiska centralbyrån att planlägga och anordna en sådan folkräkning av den omfattning och karaktär, som i skrivelsen närmare angivits.

Sedan yttranden efter remiss avgivits över befolkningsutredningens framställning av socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, statskontoret, statistiska centralbyrån och riksräkenskapsverket, har Kungl. Maj:t den 9 sistlidne februari anbefallt statistiska centralbyrån att utarbeta och senast den 16 april 1945 inkomma med förslag till riktlinjer samt kostnadsberäkningar för en allmän folkräkning den 31 december 1945. Ämbetsverket skulle därvid beräkna kostnaderna för anordnande av en folkräkning dels med, dels utan inkomst- och förmögenhetsstatistik. Tillika bemyndigades ämbetsverket att, i den mån så prövades erforderligt, tillkalla särskilda sakkunniga för den förberedande utredningen.

I skrivelse den 14 april 1945 har *statistiska centralbyrån* i anledning av nämnda uppdrag framlagt förslag till plan för folkräkningen, kostnadsberäkningar och förslag till förordning med särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1946.

Jag torde i det följande få redogöra först för befolkningsutredningens framställning och yttrandena över denna samt därefter för statistiska centralbyråns plan för folkräkningen jämte kostnadsberäkningar.

Befolkningsutredningens framställning.

Såsom *allmän motivering* för anordnande av en folkräkning vid utgången av år 1945 har utredningen anfört i huvudsak följande.

Efterkrigsförhållandena med befarade omkastningar och svårigheter inom näringslivet, förändrade arbetsmarknadsproblem samt skiftande sociala problem synas kräva aktuella och säkra data om befolkningens sammansättning, yrkesfördelning och levnadsförhållanden. Härtill kommer att det ur befolkningspolitisk synpunkt måste te sig särskilt angeläget att vid utformningen av de närmaste årens aktiva befolknings- och familjepolitik ha tillgång till aktuella data av skilda slag. Det är uppenbart, att kraven på nya data om befolkningens sammansättning och levnadsförhållanden bliva större allt eftersom förändringarna i samhällsutveckling, befolkningsutveckling och näringsliv bliva kraftigare och snabbare. Under sådana omständigheter föråldras förut erhållna uppgifter hastigt och bliva relativt värdelösa. Icke endast den statliga administrationen har intresse av såväl överskådliga som ingående moderna siffror, detsamma gäller numera i än högre grad än förr enskilda kommuner, varjämte näringslivets representanter och organisationer i sin verksamhet ha behov av utförliga data för att på längre eller kortare sikt planera för morgondagen.

Ett uppskov med nästa folkräkning i Sverige till år 1950 skulle enligt befolkningsutredningens mening innebära avsevärda nackdelar. De första resultaten av en folkräkning skulle i så fall icke kunna publiceras förrän tidigast under år 1952 och efterkrigstidens ekonomiska och sociala planering måste sålunda utföras antingen med tillhjälp av approximativa beräkningar och lösa antaganden eller måste ett flertal skilda fristående undersökningar utföras, som tillsammans kanske skulle komma att erfordra belopp av samma storleksordning som en folkräkning skulle kosta.

Härtill kommer, att folkräkningen ³¹/₁₂ 1940 på grund av tidsläget fick ett synnerligen inskränkt program i jämförelse med tidigare folkräkningar, varför man i flera väsentliga detaljer måste bygga på ännu äldre siffror. Den enda betydelsefulla uppgift, som år 1940 upptogs till behandling, förutom de för varje folkräkning grundläggande uppgifterna om kön, ålder och civilstånd var yrkesdata. Men många av de andra uppgifter, som besvarats av tidigare folkräkningar, blevo uteslutna bl. a. på grund av tidsläget och besparingsskäl. Sålunda må nämnas, att inkomst- och förmögenhetsdata utesluts. De ha ingått i de tre föregående folkräkningarna efter 1920 och deras värde i kombination med yrkesstatistiken är obestridligt, vartill kommer att de spela en viktig roll för finansstatistiken och socialstatistiken. I brist på tillförlitliga inkomst- och förmögenhetsdata har man under de senaste åren fått nöja sig med approximativa och troligen i vissa hänseenden bristfälliga uppskattningar härav.

Uppgifter om familjestorlek och hushållsstorlek saknas för närvarande. De senaste fullständiga data häröver härstamma från 1935/36 års partiella folkräkning och uppgifterna äro nu uppenbart föråldrade. Uppgifter om den aktuella familjestorleken och hushållsstorleken för städer, tätorter, ja för varje enskild landskommun synas vara erforderliga för planeringen av byggnadspolitiken. Deras kombination med inkomsten är nödvändig såsom en vägledning för den statliga och kommunala hjälpverksamhetens planläggning och kostnader. Befolkningsutvecklingen under senare år och den kraftigt ändrade inkomstfördelningen ha medfört, att de år 1935 erhållna data icke längre äro tillnärmelsevis giltiga för våra dagars förhållanden.

Efterkrigstidens mångahanda problem tala med nödvändighet för att en särskild folkräkning kommer till stånd snarast möjligt. Den lämpligaste tidpunkten för en sådan torde vara den 31 december 1945.

Utredningen har utgått ifrån att förberedelsearbetet till och anordnandet av folkräkningen liksom tidigare skulle ankomma på statistiska centralbyrån och förutsatt, att ämbetsverket för uppläggning av folkräkningsprogrammet i detalj skulle tillsätta en expertkommitté.

Beträffande *folkräkningens metoder och allmänna program* har utredningen särskilt uppehållit sig vid möjligheterna att i vissa avseenden göra partiella, representativa undersökningar och härom framhållit följande.

De svenska folkräkningarna hava med undantag av den partiella delen av 1935/36 års folkräkning omfattat totala folkmängden och uppgifter ha insamlats från samtliga i Sverige kyrkoskrivna individer.

Under senare tid har det blivit allt vanligare att utföra partiella undersökningar. Endast delar av befolkningen beröras av undersökningen och endast för därtill hörande personer samlas samtliga uppgifter. Genom ett väl planerat urval av de i undersökningen ingående individerna erhålles ett s. k. representativt material, d. v. s. delen avbildar det hela i förminskad skala.

Fördelarna med partiella folkräkningar äro förknippade med följande. För det första minskas kostnaden och undersökningen kan utvidgas beträffande vissa detaljfrågor avsevärt utan att kostnaderna därför springa alltför mycket i höjden. För det andra och detta är än mer väsentligt sparas tid vid bearbetningen av materialet. Bearbetningen kan bli mera ingående och utförlig och tabeller, som annars skulle draga alltför lång tid att färdigställa, erhållas med betydligt mindre tidsutdräkt. Ju fortare undersökningen färdigställs, desto värdefullare blir den. Detta bör vara särskilt angeläget vid snabbt varierande förhållanden.

Men partiella undersökningar hava också nackdelar. Ett felaktigt urval av delmaterialet kan resultera i data, som märkbart avvika från det totala materialets. Ett förståndigt urval undanröjer denna felkälla. En annan nackdel är den att man för smärre områden såsom kommunerna icke erhåller fullständiga uppgifter, varför inga sammanställningar kunna ske annat än för större områden eller grupper av likartade kommuner. Endast undantagsvis kunna uppgifter erhållas, som bliva av intresse för kommunala myndigheter och för företag på skilda orter.

Kombinationer mellan totala och partiella undersökningar kunna förena bägges fördelar. Om undersökningen planeras så, att ett begränsat antal men grundläggande uppgifter införskaffas från samtliga personer men övriga uppgifter insamlas blott från delar av befolkningen, kan ett sådant förfaringssätt inbespara tid och kostnader utan alltför stora olägenheter i övrigt.

De uppgifter, vilkas betydelse icke är av den art, att de böra vara angivna för samtliga individer inom varje kommun eller tätort, kunna utan olägenhet inhämtas för ett mindre antal individer förslagsvis en tiondel av befolkningen och bearbetas mycket ingående till gagn icke endast för det vetenskapliga utbytet av en folkräkning och en fördjupad kännedom om befolkningsförhållandena utan även för den statliga administrationen, vars verksamhet numera kräver allt flera ingående undersökningar och överskådliga data. Bearbetningen av uppgifterna kan på grund av materialets mindre storlek med fördel läggas så att största möjliga kännedom genom ändamålsenlig detaljerad tabulering utvinnes utan alltför stora kostnader eller alltför lång tid. Dessa skäl synas enligt befolkningsutredningens mening tala för en kombination av total och partiell folkräkning.

Med understrykande av att utredningen icke tagit ställning till folkräkningens uppläggning i detalj och de metoder, som lämpligast borde komma till användning, framhåller befolkningsutredningen, att det ur kostnads- och tidssynpunkt syntes vara fördelaktigast att bygga på utdrag ur församlingsböckerna och på uppgifter, som skulle inhämtas från allmänheten vid en utvidgad mantalsskrivning och underkastas viss lokal kontroll av särskilda granskningsnämnder eller kommunalombud liksom vid 1940 års folkräkning. Med hänsyn till det stora antal blanketter och formulär, som under krisären avlämnats av allmänheten, förmenar utredningen, att man kanske numera kunde räkna med en större vana och beredvillighet vid uppgiftslämnandet än tidigare.

Utredningen har förslagsvis skisserat *förfarandet* vid folkräkningen på följande sätt.

Mantalsblanketterna för år 1946 utvidgas till ett frågeformulär för folkräkningen, att avgivas av samtliga personer eller hushåll i dubbla exemplar. Avskrift av församlingsböckerna verkställas av pastorsämbetena, som uppätta listor på särskilda blanketter över de i församlingen kyrkoskrivna, ordnade efter bostad och hushåll. Varje blankett eller lista beräknas upptaga mellan 25 och 30 personer och inga hushåll, fränsett eventuella anstaltshushåll, som delas på tvenne listor. För varje individ angivas å blanketten namn, ställning i hushållet, kön, födelseår, civilstånd, vigselår för gifta, år för äktenskapets upplösning för förut gifta, utländsk nationalitet, födelseort, allt enligt uppgifter i församlingsböckerna. Därefter överföras från mantalsblanketterna de noggranna yrkesuppgifterna samt uppgifter om arbetsplatsens belägenhet och arbetslöshet. Uppgifterna granskas av kommunalombuden.

Efter en viss representativ metod kan sedan t. ex. var 10:e lista uttagas. På dessa listor införas de uppgifter, som äro särskilt önskvärda vid den partiella undersökningen.

Genom denna centralt dirigerade men lokalt verkställda urvalsmetod vinnes ett representativt material på en tiondel av befolkningen, som skall underkastas en mera ingående bearbetning än det övriga materialet. Totalmaterialet insändes snarast möjligt till statistiska centralbyrån. Delmaterialet passerar länsstyrelserna, vilka, när taxeringslängderna bliva tillgängliga, införa uppgifter om inkomst och förmögenhet. Bearbetningen verkställles var för sig för totalmaterialet och delmaterialet. Dock verkställles uppdelningen av befolkningen på olika yrkesgrupper gemensamt för båda materialen.

Utredningen diskuterar i fortsättningen vissa spörsmål om den statistik i olika avseenden, som borde utarbetas vid folkräkningen, och berör i sammanhang därmed frågor om utförandet av vissa fristående undersökningar i anslutning till folkräkningen. Härom må nämnas följande.

Utredningen understryker betydelsen av *tätortsstatistiken* och framhåller, att intresset för sådan statistik efter hand blivit större, allteftersom industrialiseringen på den administrativa landsbygden tilltagit och jordbruksnäringen förminskats i relativ betydelse. Då inom tätorterna bostadsbyggandet måste följas med uppmärksamhet och man har början till nya administrativa samhällsbyggnader i form av municipalsamhällen är enligt utredningens mening en ordentlig uppdelning av den administrativa landsbygden på agglomererad och egentlig landsbygd en programpunkt av allra största intresse, som måste ingå i folkräkningsprogrammet.

Utredningen avstyrker utförande av *företagsräkning* och *arbetslöshetsräkning* i samband med folkräkningen. Att år 1945 anordna fullständig företagsräkning anser utredningen icke välbetänkt, särskilt med hänsyn till att näringslivet och arbetsmarknaden vid denna tid kunna förmodas vara utsatta för efterkrigstidens omställningssvårigheter. Då en företagsräkning ej anordnats i vårt land sedan 1931, blir likväl frågan om en sådan aktuell så snart näringslivets struktur fått mera normalt utseende. För arbetsmarknadens reglering äro aktuella statistiska data om befolkningens yrkes- och näringsförhållanden dock av största betydelse, varför det synes utredningen lämpligt att vid en folkräkning 1945 yrkesuppgifterna kompletteras med företagsuppgifter belysande sysselsättningen. Det vore sålunda av intresse att t. ex. för varje företag få veta hur många av de anställda, som äro i värnpliktsåldern (20—47 år). Arbetslöshetsproblemen böra emellertid såtillvida beaktas vid folkräkningen, att yrkesuppgifterna kompletteras med uppgifter om antalet personer, som av olika skäl (arbetsoförmåga, arbetslöshet o. s. v.) icke äro yrkesverksamma. Härigenom blir det möjligt att göra en yrkesstatistik för dem, som så att säga verkligen äro aktuella inom vederbörande yrke. Att däremot sammankoppla den totala folkräkningen med en allmän arbetslöshetsräkning anser utredningen icke välbetänkt, då en arbetslöshetsräkning — om resultatet skall bli tillfredsställande — kräver alltför stor apparat och alltför stort antal frågor. Härtill kommer, att en arbetslöshetsräkning icke synes böra fastläsas vid en långt i förväg fixerad folkräknings tidpunkt utan anordnas vid en tidpunkt, då arbetslöshetens speciella problem kunna väntas bliva bäst belysta.

De problem de närmaste årtiondenas befolkningsutveckling kommer att ställa vårt land inför i fråga om arbetskraftsresurser göra att det enligt befolkningsutredningens mening vore önskvärt om inom 10 procents samplingen utföres en undersökning rörande hela den befolkning, som befinner sig

i arbetsför ålder, exempelvis 16—65 år. De utfrågade borde därvid uppge i vad mån de tillhöra arbetsmarknaden eller icke — i förra fallet, i vad mån de ha heltidsarbete, deltidsarbete, äro partiellt eller helt arbetslösa eller äro sysselsatta å reserv- eller beredskapsarbeten. De som icke tillhöra arbetsmarknaden borde fördelas efter i vad mån de kunde anses arbetsföra eller icke, i vad mån de gå i skola eller ägna sig åt studier, eller i vad mån de äro hustrur, som helt ägna sig åt hemmet. En sådan undersökning skulle på ett lyckligt sätt komplettera de undersökningar, som göras inom arbetsmarknadskommissionen och socialstyrelsen.

En statistisk belysning av i vilken utsträckning *arbetsplats och bostadsplats* äro belägna i skilda kommuner anser utredningen vara önskvärd, då därigenom skulle vinnas värdefulla bidrag till förståelsen av näringslivets och arbetsmarknadens problem. En sådan undersökning anses även av intresse ur det kommunala skatteväsendets synpunkt.

Den allt starkare inrikes omflyttningen och yrkesväxlingen i sammanhang därmed nödvändiggör enligt utredningens mening en statistisk belysning av *yrkesväxlingens* storlek och riktning, och yrket för fem år sedan, d. v. s. år 1940, bör angivas av vederbörande. Icke minst ur arbetsmarknadssynpunkt torde en sådan utvidgning av folkräkningsprogrammet vara erforderlig. Vid brist på arbetskraft inom ett yrke och överskott inom andra och vid frågor om omskolning av arbetare till nya yrken synes det utredningen vara önskvärt att ha uppgift om det större eller mindre antal yrkesutöfvere, som sedan icke alltför lång tidpunkt tillbaka övergått från yrket i fråga till annat arbete.

För samtliga vuxna anses önskvärt att erhålla uppgift om *skolbildning* i kombination med den erhållna ställningen i livet. Även för de minderåriga, d. v. s. barn mellan 10 och 15 år, borde skolbildningen (bevistad skola) angivas, då möjligheter härigenom erhållas att sammanställa barnens skolgång med data om faderns (familjeförsörjarens) yrke, inkomst och familjestorlek. Frågan om skolväsendets omformning och utbildningsmöjligheternas demokratisering anser utredningen göra sådana uppgifter önskvärda. Samma synpunkter hävdas i fråga om yrkesutbildningen.

Familje- och hushållsstatistiken framhålles såsom en integrerande del av dagens och morgondagens befolknings- och socialpolitik och hör enligt utredningens uppfattning till folkräkningens allra viktigaste uppgifter. För belysning av fruktsamhetsförhållandena och familjebildningens problem anses uppgifter om vigselår absolut nödvändiga. Även om man enbart utgår från den aktuella familjestorleken och icke totalantalet barn födda i äktenskapet finner utredningen uppgifter om vigselåret nödvändiga för att kunna skilja mellan familjer, där tillökning ännu kan ske, och sådana där ytterligare tillökning på grund av den långvariga durationen ter sig mindre sannolik.

Uppgifter om *inkomst och förmögenhet* anser utredningen vara av den allra största vikt, icke enbart för att erhålla data om antalet inkomsttagare och en bild av fördelningen efter inkomst och förmögenhet för hela befolkningen, utan framför allt i kombination med yrke och i kombination med familjestorlek. Inkomststatistiken bör här om möjligt utformas på så sätt att den direkt kan jämföras med den vanliga lönestatistiken.

Utredningen finner det knappast lämpligt att inom ramen för folkräkningen utföra en *bostadsräkning*. En allmän sådan synes böra komma till stånd i särskild ordning, varvid förutsättes att ingående bostadsdata införskaffas. En koordination mellan folkräkning och bostadsräkning anses däremot vara av stort värde, så att deras uppgifter ömsesidigt kunna utnyttjas. T. ex. borde undersökas möjligheten att maskinellt överföra hushållsdata från folkräkning till bostadsräkning och vice versa.

En belysning av *den inrikes omflyttningen* vid folkräkningen anser utredningen påkallad, då denna omflyttning i våra dagar alltmera tilltager. Uppgifterna böra begränsas till att avse födelseort samt den bostadskommun, där personen var bosatt fem år tidigare.

Befolkningsutredningen har vidare föreslagit utförandet av vissa *större statistiska specialundersökningar*, antingen utförda inom ramen av folkräkningen eller samordnade med densamma. Dessa undersökningar borde enligt utredningens mening företagas på 1 eller $\frac{1}{2}$ procent av befolkningen och i stort sett avse att mera detaljmässigt söka kartlägga befolkningens levnadsförhållanden i skilda avseenden. Trots denna av kostnadsskäl nödvändiga begränsning av materialet till 60 000 eller 30 000 personer skulle man enligt utredningens mening beträffande vissa förhållanden erhålla data, som i tillräcklig grad vore representativa för svenska folket. Utredningen föreslår två sådana specialutredningar, nämligen en konsumtionsundersökning och en undersökning av befolkningens förhållande till socialvården, och därjämte på ett ännu mindre material en intensivundersökning av befolkningens hälsotillstånd och sjukdomsfrekvensen. Utredningen anför härom i huvudsak följande.

I första hand skulle det vara lämpligt att använda folkräkningsmaterialet för att uttaga en mindre sampling för verkställande av en *konsumtionsundersökning* på ett i görligaste mån representativt urval av befolkningen inom olika inkomstklasser och samhällsskikt. Därigenom skulle man få en närmare kännedom om familjeinkomsten och dess användning inom olika befolkningsgrupper. En dylik undersökning utgör en nödvändig förutsättning för en kännedom om deras försörjningsförhållanden och levnadsvillkor.

Av socialstyrelsen har föreslagits verkställande av en levnadskostnadsundersökning för landsbygden och en ny hushållsbudgetundersökning för stadsamhällen. Det torde böra undersökas möjligheterna att på lämpligt sätt samordna dessa undersökningar med en folkräkning och med andra sociala undersökningar, som kunna bli påkallade i detta sammanhang.

De framtida undersökningarna på detta område anser utredningen böra inriktas på långt vidare aspekter i socialt hänseende än de tidigare, vilka främst åsyftat dels att helt allmänt belysa folkets levnadssätt och levnadsstandard, dels och framför allt att skaffa material för konstruktionen av en normalbudget för beräkningen av levnadskostnadsindex och för dyrortsundersökningarna. Bl. a. för att den sociala och ekonomiska politiken skall kunna bli föremål för en rationell planering erfordras, att man får en mer ingående kännedom om levnadsstandarden inom olika befolkningsskikt. Härför erfordras emellertid ett mera mångskiftande material än vid tidigare undersökningar. För att erhålla ett möjligast representativt urval, synes materialet från en folkräkning utgöra den lämpligaste grundvalen.

Alla något så när betydande grupper av medborgare, vilkas hushållning kan tänkas mera väsentligt avvika från andra grupper, böra komma med i undersökningen. Icke minst bör man emellertid sträva efter uppgifter att belysa hushållningen bland de lägsta inkomstskikten. Detta är bl. a. påkallat för att få ett tillräckligt fylligt material för undersökningar rörande minimistandards. Genom en förenkling av bokföringen torde det också vara möjligt att i konsumtionsundersökningarna få med befolkningsgrupper, som det tidigare icke varit möjligt att nå.

Levnadskostnadsundersökningarna torde även böra utbyggas i annat av-

seende. De ha i sin hittillsvarande form huvudsakligen avsett hushållens inkomster och utgifter. För en mera ingående kännedom om befolkningens levnadsstandard och för planering av socialpolitiken torde emellertid även erfordras kännedom om hushållens standard i fråga om innehavet av olika mera varaktiga förnödenheter (kläder, husgeråd, sängar och sängutrustning o. s. v.) för skilda hushållstyper, inkomstklasser m. m. En inventering av hushållens uppsättning av ifrågavarande artiklar vore starkt motiverad som underlag för eventuella åtgärder från samhällets sida att under depressions-tider rabattera möbler, sängutrustning, kläder och annat, exempelvis till barnrika familjer.

Stickprovsundersökningen av *befolkningens förhållande till socialvården i vidsträckt bemärkelse* skulle ha till sitt huvudsakliga syfte att ge en belysning av i vilken utsträckning olika befolkningsgrupper åtnjuta understöd och hjälp från olika grenar av socialvården. För en dylik undersökning skulle ur folkräkningsmaterialet göras ett representativt urval på exempelvis 60 000 hushåll. Från de kommunala myndigheter, som föra socialregistren, skulle för denna del av befolkningen infordras uppgifter om arten och storleken av de understöd av olika slag, som personerna i fråga uppburit från olika socialvårdsorgan (fattigvårdsstyrelser, barnavårdsnämnder, arbetslöshetsnämnder, pensionsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten etc.) under ett visst tidsintervall. Utöver dessa uppgifter skulle dessutom infordras vissa uppgifter om familjemedlemmarnas medlemskap i erkänd arbetslöshetskassa och sjukkassa samt beträffande fattigvårdsunderstöd orsaken till understödsbehovet.

Den nuvarande socialvårdsstatistiken lämnar enligt utredningens mening icke åt socialpolitiken tillräckligt informationsmaterial för en allmän överblick av socialvården och för en planmässig inriktning av olika socialpolitiska åtgärder. Den är nämligen splittrad på en mångfald olika grenar, mellan vilka något samband merendels icke existerar. Ur synpunkten av att åstadkomma en familjevärnande socialpolitik är det vidare en uppenbar brist att socialstatistiken tar sikte på den individuella understödstagaren lösryckt ur sitt samband med familjen.

Ett ännu mindre, representativt valt material än den $\frac{1}{2}$ eller 1 procent av totala folkräkningen, varpå nyssnämnda undersökningar skulle grundas, anser utredningen slutligen böra bli föremål för undersökningar, utförda av medicinskt specialutbildade socialvårdare eller av läkare. Genom en sådan *intensivundersökning av befolkningens hälsotillstånd och sjukdomsfrekvensen* skulle för vårt folk synnerligen viktiga frågor bli belysta och man skulle bl. a. få en uppfattning om vissa sjukdomars utbredning, såsom förekomsten av sockersjuka, av sinnesslöhet och andra lyten, ärftliga sjukdomar och sjukdomar, som förorsaka invaliditet, i första hand den akuta reumatiska febern, den kroniska ledgångsreumatismen samt andra s. k. reumatiska sjukdomar, vidare tuberkulosen, särskilt i kombination med arbetsförheten. Denna undersökning borde inom folkräkningens ram ske i samråd med medicinalstyrelsen.

Beträffande *kostnaderna* för folkräkningen har befolkningsutredningen nämnt en siffra på 2 å 2 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor men samtidigt betonat, att det varit omöjligt att på dåvarande preliminära stadium göra några närmare beräkningar.

Yttranden över befolkningsutredningens förslag.

Av de i ärendet hörda myndigheterna ha socialstyrelsen och statistiska centralbyrån tillstyrkt anordnande av en folkräkning den 31 december 1945 med i huvudsak den utformning, som föreslagits av befolkningsutredningen, medan riksräkenskapsverket ställt sig tvekande till det berättigade i att anordna en fristående folkräkning vid den föreslagna tidpunkten, då man stode inför en omorganisation av folkbokföringen, efter vars genomförande en folkräkning skulle kunna utföras till lägre kostnader än för närvarande. Medicinalstyrelsen har livligt tillstyrkt specialundersökningen rörande hälsotillståndet och sjukdomsfrekvensen. Statskontoret har för sin del begränsat sig till ett uttalande om sättet för finansieringen av den förberedande utredningen, för den händelse Kungl. Maj:t skulle anse skäl föreligga att anordna den föreslagna folkräkningen.

Av remissmyndigheternas yttranden må anföras följande.

Socialstyrelsen har i huvudsak tillstyrkt utredningens förslag och framhållit bland annat:

Styrelsen finner de anförda skälen för anordnande av en folkräkning den 31 december 1945 övertygande och anser det föreslagna tillvägagångssättet med en kombinerad total och partiell folkräkning ändamålsenligt såväl i allmänhet som beträffande detaljerna.

Styrelsen delar uppfattningen, att folkräkningen icke bör kombineras med en företagsräkning och en allmän arbetslöshetsräkning.

Beträffande önskemålet om jämförbarhet mellan folkräkningens inkomststatistik och den vanliga lönestatistiken biträder styrelsen uppfattningen, att yrkesredovisningarna böra täcka varandra, men anmärker, att en jämförbarhet mellan årsinkomstslifforna icke är möjlig, enär detta förutsätter att vid folkräkningen var för sig skulle redovisas arbetsinkomster och andra inkomster samt vidare att arbetsinkomsten skulle kunna uppdelas, då denna beror av flera inkomstkällor.

Styrelsen delar utredningens uppfattning om att det knappast vore lämpligt att inom ramen för folkräkningen utföra en bostadsräkning. En *allmän bostads- och hyresräkning* för både tätorter och landsbygd, eventuellt kombinerad med mera begränsade intensivundersökningar, anser styrelsen emellertid bli nödvändig vid tiden för den planerade folkräkningen. Aktuella bostadsdata komma nämligen att behövas främst för en eventuell ny dyrortsgruppering och för planeringen av bostadspolitiken och den lokala byggnadsverksamheten efter kriget. Vid dessa bostadsundersökningar blir en kombination av befolkningsdata (bostadshushållens storlek och sammansättning, hushållsföreståndarens kön, ålder, civilstånd och yrke, familjeinkomsten etc.) och bostadsdata nödvändig. Detta problem skulle enligt styrelsens uppfattning få en idealisk lösning, om man kunde åstadkomma koordination mellan folkräkning och bostadsräkning i den riktning befolkningsutredningen antytt, innebärande maskinell överföring av vissa data mellan de båda räkningarna. Möjligheterna att realisera detta uppslag böra därför på allt sätt beaktas vid folkräkningens planering.

Styrelsen följer med uppmärksamhet frågan om en bostadsräkning hösten 1945 men har ännu icke möjlighet att utarbeta en plan för densamma och att uppskatta kostnaderna. Både den allmänna uppläggnings och kostnaderna äro beroende av möjligheterna av en koordination mellan folkräkning

och bostadsräkning och av formerna härför. De resultat den föreslagna expertkommittén när därvidlag måste därför avvaktas. Innan dyrtorskommittén avgivit sitt förslag, är det även oklart vilka krav, som komma att ställas på en ny hyresräkning för dyrtorsgrupperingsändamål. Det är emellertid styrelsens avsikt att så snart det blir möjligt avgiva framställning¹ med plan till bostadsundersökningar och hemställa om medel härför.

Beträffande de av befolkningsutredningen föreslagna specialundersökningarna avseende 1 eller $\frac{1}{2}$ procent av folkmängden anser styrelsen materialet väl litet. Dettas storlek bör nog övervägas och kan bestämmas endast från fall till fall, enär kraven därvidlag växla med undersökningens ändamål och innehåll. Urvalsenheten vid undersökningar av ifrågavarande slag bör vidare vara familjen-hushållet och ej, såsom föreslagits, den enskilda personen.

I utredningens synpunkter i övrigt på *konsumtionsundersökningar* instämmer socialstyrelsen och hänvisar till styrelsens särskilda framställningar i ämnet.

Den föreslagna *undersökningen om befolkningens förhållande till socialvården* skulle enligt styrelsens mening fylla ett länge förefintligt behov inom den nuvarande socialvårdsstatistiken. Denna är splittrad på flera separata grenar utan något allmänt samband med varandra. Detta omöjliggör en allmän överblick över socialvårdens hela område. Denna brist har medfört allt större olägenheter i samma mån som den sociala hjälpverksamheten differentierats och utvecklats. Styrelsen har i ett tidigare sammanhang övervägt möjligheterna att åstadkomma en allmän socialvårdsstatistik, omfattande icke endast de familjer och ensamstående personer, som åtnjuta understöd från fattigvårdsstyrelserna, utan också alla dem som erhålla understöd eller hjälp från pensionsstyrelsen samt olika kommunala organ, såsom barnavårdsnämnd, arbetslöshetsnämnd m. fl. Det visade sig emellertid att vissa luckor förefunnos i socialregistren, varpå den nya statistiken skulle grundas, och dessa luckor hindrade upprättandet av en allmän socialvårdsstatistik. Det utomordentliga tillfälle, som nu erbjudes att få till stånd en allmän socialvårdsstatistisk undersökning i samband med en folkräkning vid årsskiftet 1945/46, hälsas av styrelsen med största tillfredsställelse såsom ett första steg till förverkligandet av styrelsens egna planer på en allmän sådan statistik. De praktiska hinder i form av ofullständigheter i socialregistren på vissa håll, som tidigare förefunnits för upprättande av en allmän socialvårdsstatistik, torde i huvudsak kunna undanröjas genom att undersökningen — såsom utredningen föreslagit — förläggas framåt i tiden från den tidpunkt, då den igångsättes och formulären utskickas.

Styrelsen förutsätter, att den föreslagna socialvårdsstatistiska undersökningen kommer att verkställas inom styrelsen. När planerna på folkräkningen tagit definitiv form och den socialvårdsstatistiska undersökningen slutligt utformats, kommer styrelsen att framlägga en detaljerad arbetsplan för undersökningen och hemställa om särskilda anslag för dess verkställande.

Statistiska centralbyrån har bland annat anfört följande.

I likhet med befolkningsutredningen finner centralbyrån starka skäl tala för att den folkräkning, som författningsenligt skall anordnas den 31 december 1945, icke inställas. Även om det kan sägas, att de omständigheter, som utöva inflytande på en folkräknings arbetsuppgifter och resultat, för närvarande icke med säkerhet låta sig överblicka, synes man kunna utgå ifrån, att läget vid den ifrågavarande tidpunkten kommer att bli sådant, att för-

¹ I skrivelse den 26 april 1945 har socialstyrelsen sedermera gjort sådan framställning.

utsättningarna för ett planenligt genomförande av folkräkningen äro för handen.

Det är otvivelaktigt, att de demografiska, sociala och ekonomiska förhållanden, varom en folkräkning brukar giva besked, under den gångna tiden varit utsatta för så stora förändringar, att resultaten från tidigare folkräkningar hastigare än eljest varit fallet förlorat den aktualitet, som utgör förutsättningen för deras utnyttjande i det samhällsekonomiska arbetet. Härtill kommer, att, såsom befolkningsutredningen framhåller, man för ett flertal demografiska företeelser är hänvisad till uppgifter, som avse så avlägsna tidpunkter som åren 1935/36 och i vissa fall år 1930, med hänsyn till att den senaste folkräkningen (år 1940) på grund av det dåtida läget fick en mycket begränsad omfattning. Bristen på aktuella uppgifter gör sig så mycket mera påmind, som ett stegrat behov av dylika uppgifter anmäler sig i samband med efterkrigstidens planeringsfrågor och övriga på dagordningen stående frågor.

Centralbyrån har ingenting att erinra emot, att det förberedande arbetet ordnas inom ämbetsverket på det sätt, som föreslagits. Under hänvisning till den ingående prövning, som därvid kommer att ägnas åt folkräkningens uppläggning, berör centralbyrån endast mera kortfattat riktlinjerna för denna uppläggning. Ämbetsverket ansluter sig i huvudsak till befolkningsutredningens allmänna uppläggning av folkräkningens program och metoder.

En av sakkunnigberedningens första uppgifter anser ämbetsverket bli att efter samråd med olika myndigheter, institutioner och organisationer verkställa en inventering av de frågor, vilkas upptagande på folkräkningsprogrammet kan befinnas önskvärt och att därefter verkställa en sovring bland dessa önskemål. Denna synes böra verkställas under beaktande bl. a. av vilka möjligheter, som äro för handen, att beträffande en ifrågasatt programpunkt införskaffa sådana uppgifter, att en tillförlitlig statistik kan erhållas, samt vidare av att folkräkningsprogrammet icke får en sådan omfattning, att resultatens färdigställande förskjutes till alltför sen tidpunkt.

Riksräkenskapsverket, som vitsordat behovet av en folkräkning men ifrågasatt lämpligheten av den föreslagna tidpunkten, har i huvudsak framhållit följande.

Riksräkenskapsverket delar den av befolkningsutredningen uttalade meningen, att efterkrigsförhållandena med befarade omkastningar och svårigheter inom näringslivet, förändrade arbetsmarknadsproblem samt skiftande sociala problem kräva aktuella och säkra data om befolkningens sammansättning, yrkesfördelning och levnadsförhållanden. Det är även uppenbart, att kraven på nya data om befolkningens sammansättning och levnadsförhållanden bliva större, allt eftersom förändringarna i samhällsutveckling, befolkningsutveckling och näringsliv bliva kraftigare och snabbare. Vid ett uppskov med nästa folkräkning till år 1950 skulle efterkrigstidens ekonomiska och sociala planeringar få utföras på grundval av approximativa beräkningar eller också skulle ett flertal fristående undersökningar få utföras, vilka kanske tillsammans skulle kosta lika mycket som en folkräkning. De sålunda anförda synpunkterna anser ämbetsverket tala för att en folkräkning bör komma till stånd nu. Därest så skulle bliva fallet, synes vidare det av utredningen skisserade programmet till sina huvuddrag väl ägnat att läggas till grund för arbetet.

Trots detta ställer sig riksräkenskapsverket tvekan till det berättigade i att anordna en fristående folkräkning den 31 december 1945. Därest den av folkbokföringskommittén föreslagna omorganisationen av folkbokföringen kommer till stånd, vill det synas som om förutsättningarna för statistiska

befolkningsundersökningar skulle bli betydligt bättre än tidigare. Förden skull borde det kunna förväntas, att dylika undersökningar av olika slag, sedan det föreslagna folkbokföringssystemet genomförts, komma att kunna genomföras till lägre kostnader än för närvarande.

Plan för folkräkningen och kostnadsberäkningar.

I sin skrivelse den 14 april 1945 har *statistiska centralbyrån* inkommit med förslag till riktlinjer samt kostnadsberäkningar för en allmän folkräkning den 31 december 1945. Centralbyrån anmäler däri, att ämbetsverket jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande såsom sakkunniga vid överläggningarna om den allmänna folkräkningsplanen tillkallat professorerna C.-E. Quensel och S. Wahlund samt fil. doktor R. Sterner, och att beträffande enskilda statistikgrenar m. m. samråd ägt rum med ett flertal andra experter, varjämte vid behandlingen av vissa frågor deltagit representanter för kommerskollegium, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, arbetsmarknadskommissionen samt statens byggnadslånebyrå. Vidare anför centralbyrån om det förberedande arbetet:

Vid överläggningarna med de sakkunniga ha anmälts och upptagits till behandling de framställningar, som inkommit eller överlämnats till centralbyrån angående folkräkningen. Förutom befolkningsutredningens framställning jämte tillhörande remissyttranden ingå bland handlingarna av detta slag inlagor från 1942 års jordbrukskommitté och kommittén för partiellt arbetsföra samt två av enskilda personer skriftligt framförda önskemål. Vidare ha svenska simförbundet och riksföreningen för simningens främjande hemställt, att i samband med folkräkningen uppgifter inhämtas angående simkunnigheten, varvid de samtidigt utfäst sig att bestrida kostnaderna för arbetningen av uppgifterna.

Såsom ett led i beredningsarbetet och för att erhålla en allsidig uppfattning om de synpunkter, som från olika håll kunde anläggas på folkräkningsprogrammet, tillskrev statistiska centralbyrån ett flertal myndigheter, organisationer och sammanslutningar och hemställde, att de måtte till centralbyrån meddela, huruvida önskemål förelåg, att någon fråga berörande deras verksamhetsområde bleve uppmärksammas i samband med planeringsarbetet.

Det har icke varit möjligt att inom den utsatta tiden upptaga till behandling alla de frågor, som äro förknippade med folkräkningens detaljerade utformande, eller att slutföra det samråd med olika sakkunniga, som härför är erforderligt. Beredningsarbetet har i första hand måst inriktas på att under beaktande av de framförda önskemålen i stora drag utforma de riktlinjer, efter vilka folkräkningen borde verkställas. Ett återupptagande av beredningsarbetet i form av fortsatt samråd med institutioner och sakkunniga blir därför erforderligt, därest folkräkningen kommer till stånd.

Centralbyrån övergår härefter till att behandla de frågor, som falla inom den egentliga folkräkningens ram, i första hand programmet för den totala räkningen och de partiella undersökningarna, urvalsmetoden och uppgiftsinsamlingen. Vidare behandlas de särskilda bestämmelser, som bli erforderliga för höstens mantalsskrivning, samt folkräkningens organisation i övrigt och kostnadsberäkningarna.

I avseende å den totala räkningen skola här endast behandlas de viktigare avvikelser, som föreslås i förhållande till tidigare folkräkningar.

I fråga om *tätortsstatistiken* anför centralbyrån följande.

Flera skäl medverka till, att frågan om avgränsningen av tätorterna bör upptagas till förnyad prövning. Ett av skälen härtill är, att de nya plåt- och kortregister, som skola upprättas i samband med omläggningen av folkbokföringen, äro avsedda att innehålla uppgift även om agglomeration, varigenom kyrkobokföringsfastigheternas tillhörighet till sådan bebyggelse måste fastställas. Från skilda håll har vidare framförts det önskemålet, att om möjligt även jordbruksagglomerationerna måtte upptagas i samband med redovisningen av olika tätorter.

Den hittillsvarande metoden för avgränsningen av de icke-administrativa tätorterna har i huvudsak byggt på av prästerskapet förmedlade uppgifter, varvid avgränsningen fått ske i efterhand, sedan folkräkningsmaterialet kommit centralbyrån tillhanda. Enligt det ändrade förfaringsätt, som planeras, skulle avgränsningen komma att äga rum på ett förberedande stadium med anlitande huvudsakligen av den sakkunskap, som överlantmätare och länsarkitekter företräda. Det är centralbyråns avsikt att fullfölja de förberedande undersökningar, som härutinnan gjorts, och upptaga förhandlingar med vederbörande myndigheter i syfte att utröna, om den nya vägen är framkomlig.

Beträffande befolkningens *fördelning efter ålder* i kombination med kön och civilstånd förordar centralbyrån, att även för de minsta regionala enheterna åldersklasserna intill 20 år uppdelas i ettårsklasser och övriga åldrar i femårsklasser intill gränsen 80 år. Femårsklassen 65—70 år, som inrymmer inträdesåldrarna för pension, föreslås dock uppdelad.

I fråga om *yrkesstatistiken* förordar centralbyrån i likhet med befolkningsutredningen, att de inskränkningar, som av ekonomiska skäl gjordes vid 1940 års folkräkning, icke skola vidhållas, och framhåller bland annat följande.

De önskemål, som i fristående framställningar eller i samband med centralbyråns rundfråga till olika institutioner framförts angående yrkesstatistiken, taga i allmänhet sikte på en ökad differentiering i fråga om fördelningarna. Man har särskilt framhållit behovet av en utsträckt redovisning för de minsta regionala enheterna samt vidare att näringsgrensfördelningen och dess kombinationer beträffande vissa grupper såsom befolkningen inom jordbruk, industri och handel få en mera detaljerad utformning. Centralbyrån finner dessa synpunkter vara värda beaktande och utgår ifrån att de inskränkningar, som situationen år 1940 tvingade till, icke få samma restriktiva karaktär som då. Därjämte förutsättes att i samband med de partiella undersökningarna en specialundersökning kommer till stånd, som mera ingående belyser med sysselsättning och aktiv yrkesverksamhet förknippade faktorer.

För den totala räkningens vidkommande skulle mantalsskrivningsformulärets frågeställningar angående yrke bliva i huvudsak desamma som år 1940 med tillägg av ett par frågor, den ena avseende att utröna förhållandet mellan verksamhetsort och bostadsort samt den andra avseende biyrke. Uppgifterna i sistnämnda hänseende skulle likväl i huvudsak tjäna såsom hjälpmateriel vid yrkeskodifieringen och statistiskt utnyttjas endast, där för någon speciell yrkesgrupp eller regional enhet så påfordras. Den egentliga biyrkes-

statistiken, som för ett tillfredsställande resultat är beroende av tillgång till självdeklarationsmaterialet, är avsedd att ingå bland de partiella undersökningarna.

De partiella undersökningarna skola enligt centralbyråns förslag i avseende å underlagets storlek bestå av två olika typer, den ena med ett urval omfattande ca $\frac{1}{12}$ av befolkningen eller i runt tal 550 000 personer (*tolftedelssamplingen*) och den andra med ett urval omfattande $\frac{1}{8}$ av det förstnämnda urvalet, d. v. s. något mer än $\frac{1}{100}$ av totalbefolkningen eller ca 69 000 personer (*bottensamplingen*).

Beträffande *urvalsmetoden* framhåller centralbyrån i huvudsak följande.

Finge man förutsätta, att uppgiftsplikt beträffande *samtliga* frågor skulle gälla för *alla*, oavsett att vid bearbetningen vissa av dessa frågor endast komma att utnyttjas för någon ringa del av befolkningen, skulle uttagningen enkelt kunna ske genom att exempelvis var tionde lista av de primärlistor, som bilda underlag för den totala räkningen, finge ingå i de partiella undersökningarna. Lösningen har dock ansetts böra sökas efter en sådan linje, som begränsar uppgiftslämnandet beträffande de partiella frågorna till endast delbefolkningen.

Man bör då söka anknyta uppgiftslämnandet till en sådan bestämning, att därigenom tydligt framgår för uppgiftslämnaren, att han är deklarations-skyldig, samtidigt som det slumpmässiga urvalet säkerställs. Denna bestämning bör vara av så entydig och bindande karaktär, att icke åt densamma kan ges en sådan tolkning, att uppgiftslämnandet kan undgås.

En för ändamålet lämplig bestämning i detta avseende torde vara att låta uppgiftslämnandet bliva beroende av om vederbörande är född i en viss månad, i det följande benämnd uttagningsmånaden. Urvalet av personer som icke ingå i flerpersonshushåll utan lämna fristående mantalsuppgifter, skulle ske enligt nyssnämnda regel. Består hushållet av två eller flera personer, sker uttagningen så, att samtliga bliva skyldiga besvara de partiella frågorna, om den *äldste* hushållsmedlemmen är född i uttagningsmånaden. Inneboende, som förtecknas å hushållsföreståndares mantalsuppgift men samtidigt lämnar separat sådan uppgift, räknas därvid såsom ingående i hushållsgemenskapen. För anstaltshushåll användes ett modifierat uttagningsförfarande.

Metoden kan under angivna förutsättningar förväntas ge ett fullt representativt urval, omfattande ca $\frac{1}{12}$ av befolkningen (tolftedelssamplingen). Något större besvär med hänsyn till identifieringen av den äldste hushållsmedlemmen torde man icke ens för mera omfångsrika hushåll behöva räkna med, eftersom medlemmarna och deras födelsedata äro förtecknade under varandra på mantalsuppgiften. Självfallet förutsättes, att granskningen inom de kommunala granskningsnämnderna kommer att gälla även hithörande frågor, och att därvid oriktigheter rättas till och att felande uppgifter infordras.

Fördelen med det ifrågasatta förfaringsättet är framför allt, att $\frac{11}{12}$ av befolkningen icke behöva besvaras med de frågor som röra de partiella undersökningarna, men därjämte tillkommer såsom vinst en betydligt förenklad granskningsprocedur. Den lokala granskningen av de för såväl den totala som den partiella räkningen avsedda uppgifterna kan då ske i ett sammanhang i samband med mantalsskrivningen, medan vid annan metod granskningen måste ske i två omgångar, den ena vid mantalsskrivningen och omfattande de allmänna uppgifterna samt den andra under våren 1946 i samband med uppgiftsmaterialets insändande och då omfattande de partiella uppgifterna.

Med hänsyn till att uppgiftsmaterialet skall användas av folkräkningen men till vissa delar även av bostadsräkningen synes mantalsskrivningsformuläret böra utformas så, att de för mantalsskrivningsändamål och för den totala räkningen avsedda uppgifterna, vilka skola avgivas av alla, avlämnas å en huvudblankett (blankett A), vari i förekommande fall ingår en bilaga (blankett B) innehållande de partiella uppgifterna.

Urvalet av bottensamplingsens personbestånd sker genom centralt verkställd slumpmässig uttagning på grundval av tolfte delssamplingsens personbestånd. Det är nämligen angeläget, att de uppgifter, som inhämtats för tolfte delssamplingen, kunna utnyttjas även för botten samplingen.

Av det program, som centralbyrån föreslår för tolfte delssamplingen, må nämnas följande.

Centralbyrån föreslår att *inkomst- och förmögenhetsstatistiken* begränsas till ifrågavarande representativa urval och anför härom bland annat följande.

Från skilda håll ha önskemål framförts, att inkomstuppgifter i kombination med hushålls- och familjeuppgifter borde införskaffas och bearbetas även för de minsta regionala enheterna. Särskilt med hänsyn till bostadsplanerande åtgärder har behovet av dylika uppgifter betecknats såsom angeläget. Ett tillmötesgående av dessa önskemål skulle innebära, att plats för ifrågavarande grenar bereddes på programmet för den totala räkningen.

En inkomststatistik avseende totalbefolkningen och regionalt differentierad efter de minsta enheterna skulle emellertid komma att draga dryga kostnader både med hänsyn till anskaffningen och bearbetningen av uppgifterna samt skulle verka försenande på folkräkningsresultatens färdigställande, då inkomstmaterialet icke kan ställas till förfogande vid samma tidpunkt som det övriga materialet. Av sådana skäl har någon inkomst- och förmögenhetsstatistik icke ansetts böra upptagas på den totala räkningens program. Däremot har centralbyrån i samförstånd med de sakkunniga funnit behovet av inkomstuppgifter för de partiella undersökningarna vara starkt dokumenterat. Ett eftersättande av detta krav skulle innebära, att den statistiska analysen inom vissa folkräkningsgrenar, exempelvis familjestatistiken, skulle komma att äventyras. Inkomstuppgifternas användbarhet i det statistiska sammanhang, varom här är fråga, förringas enligt centralbyråns förmenande icke nämnvärt av att det nuvarande ekonomiska läget kan komma att visa sig vara av labil karaktär.

Inkomst- och förmögenhetsstatistiken är även av betydelse såsom underlag för skattestatistiska utredningar. En åt befolkningsutredningen på grundval av 1940 års folkräkningsmaterial verkställd representativ undersökning, där de ekonomiska bestämningarna hänförde sig till taxerat belopp och beskattningsbart belopp, har utnyttjats även för utredningar av nyssnämnda slag, bl. a. för 1941 års familjebeskattnings-sakkunnigas och 1943 års dyrortskommittés räkning. Härutöver tillkommer inkomst- och förmögenhetsstatistikens betydelse såsom självständig folkräkningsgren, i vilken egenskap den i sina kombinationer med kön, ålder och civilstånd samt yrke och socialklass skulle komplettera den årliga finansstatistikens mera summariska uppgifter om antalet inkomsttagare och förmögenhetsägare.

Med den detaljerade uppställning, som inkomstlängden numera har, torde för de undersökningar, som äro avsedda att ingå i tolfte delssamplingen, de erforderliga uppgifterna kunna hämtas ur denna längd, från vilken uppgifterna skulden påföras listor, som utsändas till länsstyrelserna. De ur inkomstlängden hämtade ekonomiska uppgifterna skulle utväljas under hänsynstagande till de ändamål, som inkomst- och förmögenhetsuppgifterna i

enlighet med vad nyss anförts avse att tjäna i olika statistiska sammanhang, d. v. s. behovet av dylika uppgifter för den statistiska analysen inom olika folkräkningsgrenar, skattestatistiska synpunkter samt den fristående inkomst- och förmögenhetsstatistikens särskilda syften. De uppgifter berörande taxeringen till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, som därvid skulle införskaffas, äro sammanräknad nettoinkomst, medgivna allmänna avdrag, antaget taxerat belopp samt antaget beskattningsbart belopp. Den första av dessa uppgifter torde vara den lämpligaste, då det gäller att belysa inkomstfördelningen i allmänhet, medan den tredje och fjärde tillgodose de skattestatistiska synpunkterna.

Från skattestatistiska synpunkter synes vid bearbetningen i första hand böra ifrågakomma en tabell, utvisande hur befolkningen tillhörande resp. ortsgrupper fördelar sig efter beskattningsbart belopp, varvid skillnad göres mellan ensamstående personer och familjer, de senare grupperade efter antalet barn, för vilka familjeavdrag utgår. Genom att å maskinkorten taxerat belopp, beskattningsbart belopp samt ortsgrupp beräknas komma att ingå föreligger möjligheten att i övrigt verkställa de skattestatistiska beräkningar, som kunna befinnas erforderliga.

För *yrkesstatistikens* del förordar centralbyrån en specialundersökning i följande avseenden.

Då yrkesangivningen vid folkräkningen är knuten till en fixerad tidpunkt, synes det angeläget, att en avgränsning mellan de vid detta tillfälle aktivt och ej aktivt yrkesverksamma, kommer till stånd, varvid de senare om möjligt klassificeras efter arbetsuppehållets varaktighet och orsak (invaliditet, permittering o. s. v.). Det främsta syftet med undersökningar av detta slag blir i anslutning härtill, att för olika åldrar, kön och civilstånd erhålla en kartläggning av sysselsättningsformen, samt för det fall aktiv yrkesverksamhet ej eller endast delvis utövas, av de orsaker som betinga detta förhållande. Förutom nyss angivna demografiska faktorer (kön, ålder och civilstånd) skulle i yrkesräkningens specialundersökning inkomst samt skol- och yrkesutbildning ingå såsom kombinationer.

Den starka inrikes omflyttningen och yrkesväxlingen i samband med denna gör en statistik över yrkesväxlingen till en angelägen uppgift. Lämpligast synes därvid vara att låta denna avse en jämförelse mellan yrkesställningen åren 1940 och 1945. Förutsättningarna för att i detta avseende nå fram till bättre resultat äro nu långt större än tidigare genom att hålkortsmaterialet från närmast föregående folkräkning kan utnyttjas i detta sammanhang. Den nya metoden innebär, att efter maskinell identifiering av 1945 års personbestånd (tolftedelssamplingen) i 1940 års folkräkningsmaterial civilståndsuppgifterna samt den utförliga yrkescoden för år 1940 på mekanisk väg överföras till hålkortsmassan för år 1945, varigenom ett direkt sammanställande mellan yrkesuppgifterna för de båda åren kan ske och kombinationsmöjligheterna ökas.

I nära samband med yrkesväxlingen står den inrikes omflyttningen. Uppgifterna härom böra i viss utsträckning bli föremål för en parallellbearbetning, därvid de regionala variationerna särskilt uppmärksammas.

I fråga om *skol- och yrkesutbildningen* anför centralbyrån i huvudsak följande.

Den nya statistiken synes böra avse såväl pågående som avslutad utbildning. Till skolbildning torde böra hänföras sådan utbildning, som förvärfvas vid undervisningsanstalt för allmän medborgerlig utbildning, varvid student-

examen får bilda övre gränsen. Liksom i flertalet andra folkräkningsgrenar ingå här såsom viktigare kombinationer kön, ålder och civilstånd samt yrke, men även kombinationen med de ekonomiska uppgifterna har intresse i detta sammanhang. I förgrunden står vidare en sammanställning, där barnens utbildning ställes i belysning till familjeföreståndarens yrke och inkomst samt familjens storlek. Bland fördelningarna ifrågasättes också en gruppering efter vägvståndet till skolan.

Beträffande *hushålls- och familjestatistiken* förordar centralbyrån ett samarbete med bostadsräkningen, varigenom en begränsning kan ske för folkräkningens del. Ämbetsverket anför härom:

Med skärpa har från olika håll framhållits, att även för de minsta regionala enheterna uppgifter angående hushållens storlek samt hushållsmedlemmarnas fördelning efter kön, ålder och civilstånd äro erforderliga, och att denna statistik i anslutning härtill borde upptagas på den totala räkningens program. Behovet av dylika differentierade uppgifter i samband med bostadsplanerande åtgärder får också anses obestriddigt. Den allmänna bostadsräkningen torde vidare erfordra sådana uppgifter.

Inför en sådan situation har det närmast gällt att pröva, på vad sätt folkräkningens och bostadsräkningens hushålls- och familjestatistik, av vilka den förra huvudsakligen avser en analys från demografiska synpunkter, medan den senare tar sikte på dess anknytning till bostadsstatistiska förhållanden, skall kunna samordnas under beaktande av att dubbelbearbetning undvikas. Olika utvägar ha därvid prövats och bästa lösningen har befunnits vara, att mantalsuppgifterna, sedan de under våren 1946 utnyttjats för folkräkningsändamål, ställas till bostadsräkningens förfogande, som därur kan hämta de demografiska uppgifter (födelse- och vigseldata, yrke m. m.), som äro behöfliga i detta sammanhang. Det förutsattes då, att vid den granskning, som inom särskilda kommunala granskningsnämnder är avsedd att äga rum i fråga om folkräkningsmaterialet, rättelse i behöfliga fall sker av de på mantalsuppgifterna angivna demografiska data. Det skulle sedan ankomma på bostadsräkningen att framställa den hushållsstatistik för de minsta regionala enheterna, som är erforderlig för denna räkning och för andra ändamål. För folkräkningens vidkommande kan med sådan anordning hushålls- och familjestatistiken begränsas till dels några summariska data för de delar av landet, som icke komma att beröras av bostadsräkningen, dels en partiell undersökning, där tyngdpunkten förlägges till familjestatistiska förhållanden.

Uppmärksamheten synes härvid främst böra riktas på den familjeenhet, som bildas av man och hustru, resp. förut gift man eller kvinna med eller utan *hemmavarande* barn, m. d. r. åriga som vuxna. Vid sidan av en så utformad statistik, som kan sägas belysa den »aktuella» familjens sammansättning och levnadsvillkor, bör utrymme även beredas åt en analys av fruktsamheten, vilket möjliggöres genom att vigseldata komma att ingå i uppgiftsmaterialet.

Centralbyrån avstyrker, att statistik över *trosbekännelse* upptages på 1945 års folkräkningsprogram med hänvisning till det nedslående resultatet vid 1930 års folkräkning.

För bottenproben, som skulle omfatta något mer än $\frac{1}{100}$ av befolkningen, ifrågasätter centralbyrån två specialundersökningar, nämligen dels en undersökning på grundval av självdeklarationsmaterial rörande bi-

yrke i mera vidsträckt bemärkelse, dels en *undersökning rörande hälso-tillstånd och sjukdomsfrekvens*. Den förra skulle kartlägga förvärvsverksamheten i allmänhet med hänsyn till dess spridning på olika förvärvskällor och dessas inbördes betydelse, mätt efter inkomstbeloppens storlek. Vidare skulle uppmärksamhet ägnas åt skuldsättningens storlek, förmögenhetsplaceringen, gift kvinnas inkomst av kapital och arbete m. m. Beträffande den senare nämnda undersökningen, som föreslagits och till sina riktlinjer i huvudsak utformats av medicinalstyrelsen, framhåller centralbyrån följande angående urval och metod.

Undersökningsklientelet förutsättes bestå av bottensamplingsens urvals-massa. Uppgifterna skulle erhållas genom individuell utfrågning, i särskilda fall kompletterad med medicinsk undersökning, där så befinner sig erforderligt. Uppgiftsinsamlingen, som skulle förläggas till hösten 1946, är enligt förslaget avsedd att ombesörjas av provinsialläkarna med biträde av distriktssköterskorna. Någon snedvridning av representativiteten på den grund, att de tillfrågade skulle underlåta att ställa sig till förfogande för undersökningens genomförande, anses icke behöva befaras, åtminstone icke i den omfattning, att resultatet äventyras.

Vid behandling av frågan om sättet för uppgiftsinsamlingen ägnar centralbyrån uppmärksamhet åt möjligheterna att utnyttja det material, som är avsett att upprättas för den föreslagna folkbokföringsreformen, det s. k. präglingsunderlaget, och de fördelar, som därigenom skulle vinnas. Ämbetsverket anför härom följande.

Enligt det sätt, varpå upprättandet av präglingsunderlaget på ett tidigare stadium planerats, skulle detta i stort sett komma att innehålla alla de uppgifter, som äro erforderliga för den totala räkningen, inbegripet yrkesräkningen. Även med hänsyn till tidsbestämningarna voro förutsättningarna sådana, att de utan att medföra större olägenhet kunde inpassas i det tidschema, som gäller för folkräkningen.

Åtskilliga fördelar skulle vara att vinna om präglingsunderlaget, sedan det utnyttjats för sitt egentliga ändamål, kunde användas såsom folkräkningsunderlag. Kostnadsbesparingarna skulle bliva betydande, dels därigenom att ersättningen till prästerskapet för bestyret med folkräkningsmaterialet skulle bortfalla, dels genom att kostnaden för den centrala granskningen av det inkomna materialet kunde nedbringas. Anordningen skulle även innebära en lättnad för pastorsämbetena i den arbetsbörda, som under den tid omläggningen av folkbokföringen pågår, kommer att tynga desamma.

En del tekniska svårigheter äro likväl förknippade med präglingsunderlagets utnyttjande för folkräkningen, vilka svårigheter främst hänföra sig till, att såsom oavvislig fordran ingår, att uppgifterna till folkräkningen skola avse den 31 december. Ändringar, som avse tiden efter detta datum, måste för den skull å präglingsunderlaget hållas i sär från övriga uppgifter. Dessa svårigheter äro emellertid inga avgörande hinder för utnyttjande av materialet. Man tvingas emellertid att avstå från den ifrågavarande anordningen främst därför, att på grund av den knappt tillmätta övergångstiden för folkbokföringens omläggning införandet å präglingsunderlaget av vissa uppgifter, däribland yrkesuppgifterna, tills vidare måste anstå, varigenom underlaget förlorar större delen av sitt värde såsom folkräkningsmaterial. Härtill kommer, att osäkerhet torde råda om, huruvida präglingsunderlagets användning för folkbokföringsändamål eller andra närstående ändamål medger dess disposition för folkräkningen inom den ursprungligen avsedda tiden.

Centralbyrån förordar av nämnda skäl en tillämpning av det år 1940 använda förfaringssättet och anför härom:

I överensstämmelse med detta förfaringssätt skulle de vid höstens mantalsskrivning införskaffade uppgifterna av olika slag underkastas en ingående granskning inom kommunala granskningsnämnder, sammansatta på liknande sätt som år 1940. Sedan detta arbete avslutats, disponeras mantalsuppgifterna på sedvanligt sätt för mantalsskrivningsändamål till början av februari 1946, då de överlämnas till pastor för att av denne utnyttjas för folkräkningsändamål. Pastor upprättar på samma sätt som vid tidigare folkräkningar utdrag ur församlingsböckerna, till vilka utdrag han liksom vid 1940 års folkräkning överför de å mantalsuppgiftens A-blankett (huvudblanketten) ingående yrkesuppgifterna. Samtidigt utmärker han i utdraget på grundval av de inkomna B-blanketterna (partiella uppgifter) de personer, som tillhöra tolftedelssamplingen, och sorterar jämsides ut dessa B-blanketter. Församlingsboksutdraget jämte de sistnämnda blanketterna översändes därefter till statistiska centralbyrån, medan A-blanketterna insändas till socialstyrelsen för att användas vid bostadsräkningen.

Inom centralbyrån överförs därefter med angivande av nominativa uppgifter samt ett begränsat antal demografiska data tolftedelssamplingens personbestånd till listor av särskild typ, varvid en å två kopior tagas för att möjliggöra en parallellbearbetning av materialet till de olika folkräkningsgrenarna. Det förutsättes nämligen, att vid sidan av hålkortskartoteket för den totala räkningen ett å två fristående kartotek upprättas för de partiella undersökningarna. Ett exemplar av de nämnda listorna översändes till länsstyrelserna för att av dessa, så snart taxeringsarbetet beträffande de under år 1946 avgivna deklarationerna avslutats, kompletteras med de uppgifter ur inkomstlängderna, som äro avsedda att inhämtas.

Beträffande beräkningen av kostnaderna för folkräkningen framhåller statistiska centralbyrån, att stora vanskligheter vore förenade med att på nuvarande stadium göra en utgiftsberäkning, som gäve annat än ett ungefärligt kostnadsbelopp. Med den stora personal en folkräkning sysselsätter kunde förändringar i lönenivån medföra betydande rubbningar, och även i maskinkostnaderna kunde förskjutningar inträffa. Avvikelserna från tidigare folkräkningar påverkade också säkerheten i kostnadsbedömningen. Med dessa uttryckliga reservationer har centralbyrån framlagt följande tablå såsom en approximativ förhandskalkyl. I denna har angivits kostnadsskillnaden mellan en folkräkning med inkomst- och förmögenhetsstatistik (enligt den föreslagna planen) och en folkräkning utan sådan statistik.

	Med inkomst- och förmögenhets- fördelning Kronor	Utan inkomst- och förmögenhets- fördelning Kronor
Personalkostnader	1 440 000	1 326 000
Maskinell bearbetning	282 000	212 000
Mantalsblanketter	135 000	135 000
Ersättning åt kyrkobokförare	280 000	280 000
Ersättning åt länsstyrelser	29 000	—
Övriga utgifter	309 000	309 000
Summa	2 475 000	2 262 000

Kostnaderna för den planerade folkräkningen skulle sålunda enligt denna kalkyl uppgå till i runt tal 2,5 miljoner kronor. I detta belopp ingå dock icke utgifterna för specialundersökningen om hälsotillstånd och sjukdomsfrekvens utan dessa ha med hänsyn till utredningens fristående ställning behandlats som en självständig post. Vidare ha icke heller inräknats kostnaderna för kristillägg, provisoriska lönetillägg och lokalhyra, beträffande vilka centralbyrån icke har att i sina riksdagspetita begära medelsanvisning.

Centralbyrån anför i huvudsak följande beträffande kostnadsberäkningen.

Kostnaderna för den planerade folkräkningen, enligt tabblån i runt tal 2 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor, motsvara räknat per innevånare ca 37 öre.

Utgiftsskillnaden för en folkräkning med och utan inkomstfördelning utgör ca 215 000 kronor. En jämförelse med tidigare folkräkningar, som ger en rättvisande bild av förskjutningarna i kostnaderna, är svår att åvägabrunga. Förändringarna i lönenivån och löneutgifternas sammansättning i avseende på fast lön och rörliga tillägg äro ägnade att förrycka jämförbarheten. På sådana grunder försvåras också möjligheten att genom en jämförelse mellan folkräkningsutgifterna vid tidigare tillfällen ge en bild av de kostnadsbesparingar, som uppkomma genom att en del av undersökningarna få partiell i stället för total karaktär. Till belysande av storleksordningen på besparingarna av detta slag må emellertid anföras, att kostnaderna för införskaffandet av inkomst- och förmögenhetsuppgifter skulle växa från 29 000 kronor i fråga om de partiella undersökningarnas material till 335 000 kronor, om uppgiftsinsamlingen skulle utsträckas till befolkningen i dess helhet. Härtill skulle av naturliga skäl komma en betydande utgiftsökning med hänsyn till bearbetningen.

För undersökningen om hälsotillstånd och sjukdomsfrekvens uppgår den kalkylerade kostnadssumman, vilken icke ingår i det tidigare angivna utgiftsbeloppet för folkräkningen, till ca 725 000 kronor. Över 90 % av detta belopp belöpa på uppgiftsinsamlingen. Man har nämligen för uppgifternas anskaffande icke ansett sig kunna räkna med mindre kostnad än i genomsnitt 9 à 10 kronor per i undersökningen ingående person. Slutlig ställning till denna undersökning synes nu icke behöva tagas. En ytterligare prövning torde böra ägnas åt möjligheterna att nedbringa utgifterna för undersökningen.

Personalkostnaderna ha beräknats under hänsynstagande dels till den mycket stora biträdespersonal i lägre löneställning, som blir erforderlig, dels till att behovet av kvalificerad personal till olika ledarbefattningar blir tillgodosett. I detta avseende må framhållas, att folkräkningsprogrammet upptager ett femtontal grenar, var för sig i allmänhet av mycket arbetskrävande natur. Angelägenheten av att resultaten bliva tillgängliga vid en så tidig tidpunkt som möjligt medför, att en parallellbearbetning av materialet till de olika grenarna måste komma till stånd i största möjliga utsträckning, vilket förutsätter, att tillgången på kvalificerad personal blir säkerställd. Förutom ett antal befattningshavare i högre biträdesgrad och amanuensgrad beräknar centralbyrån, att ett planenligt genomförande av folkräkningen med användande av nyss angiven arbetsmetod kommer att kräva förutom ledarbefattningen en befattningshavare i lönegrad 24 och 2 befattningshavare i lönegrad 21, varvid ersättning till vederbörande befattningshavare synes böra utgå i form av vikariatslön jämlikt 21 § 3 mom. civila avlösningsreglementet. Det sammanlagda antalet arbetsmånader, fränsett undersökningen angående hälsovård och sjukdomsfrekvens, har för biträdespersonalen uppskattats till i runt tal 4 750.

I de kalkylerade maskinkostnaderna ingå utgifterna för maskinkort samt för installation och hyra av stansmaskiner, sorterare, tabulator och collator, varvid antalet maskinmånader uppskattats till, för stansmaskinerna 525 samt för övriga maskiner 570.

Med hänsyn till att mantalsuppgifterna äro avsedda att i stor utsträckning utnyttjas för allmänna ändamål har centralbyrån, liksom skedde vid 1920 och 1930 års folkräkningar, å folkräkningens utgiftsstat upptagit ett kalkylerat belopp, motsvarande tryckningskostnaderna för ifrågakarande blanketter. Ämbetsverket har därvid utgått ifrån att uppgifterna till mantalskrivning och folkräkning komma att avgivas endast i ett exemplar. Skulle för något lokalt behov ytterligare exemplar vara erforderliga, synas kostnaderna för dessa böra bestridas på annat sätt än genom statsmedel.

Någon ersättning av statsmedel för det arbete, som kommer att åvila de kommunala granskningsnämnderna i samband med mantalsskrivningen, har centralbyrån av samma skäl som vid 1940 års folkräkning icke ansett sig böra ifrågasätta. Däremot synes, såsom i stor utsträckning torde ha skett vid sistnämnda tillfälle, viss gottgörelse i detta sammanhang böra lämnas av kommunerna.

Med hänsyn till det vidgade identifieringsarbete, som till följd av de partiella undersökningarna skulle tillkomma för pastorsämbetena vid den planerade folkräkningen, samt ett även i andra avseenden i viss mån utökat uppgiftsmaterial anser centralbyrån skäligt, att ersättningen till pastorsämbetena bestämmes till 4 kronor för varje påbörjat hundratal av de i församlingsboken jämte boken över obefintliga upptagna personerna.

Såsom ersättning åt länsstyrelserna har upptagits ett belopp av 29 000 kronor, vilket är avsett att täcka kostnaderna för införskaffandet av inkomst- och förmögenhetsuppgifter ur inkomstlängderna samt för identifieringen av de till bottenproben hörande självdeklarationerna. Ersättningen har beräknats efter samma grunder som vid 1940 års representativundersökning, då gottgörelsen utgick efter 5 öre för varje i undersökningen ingående person.

I posten »övriga utgifter» ingå framför allt allmänna omkostnader såsom utgifter för bränsle, lyse och vatten, renhållning och städning, skrivmaterial och papper, blankettryck (däribland församlingsboksutdrag) m. m. samt utgifter för publikationstryck.

Centralbyrån har slutligen framlagt beräkningar av anslagsbehovet för nästa budgetår och i samband därmed upptagit frågan om folkräkningsavdelningens organisation. Efter att närmare ha berört det tidsödande och personalkrävande förberedelsearbete som måste föregå det egentliga folkräkningsarbetet, därest resultaten av folkräkningen icke skola onödigt fördröjas, anför ämbetsverket i huvudsak följande.

Ett anslagsbehov, som med hänsyn till de förberedande arbetsuppgifternas beskaffenhet till väsentlig del gäller avlöningskostnader för kvalificerad personal i olika grader, kommer sålunda att inställa sig, redan innan det egentliga folkräkningsarbetet kan taga sin början. Detta beräknas komma att ske under våren 1946, då en omfattande personalanställning blir erforderlig. Såsom arbetsuppgifter i första hand inträda därvid granskning av materialet, sammanställandet av vissa summariska data angående folkmängden samt utskrifter av primärlistor till de partiella undersökningarna, varefter i successiv anslutning till detta arbete den omfattande kodifieringen efter yrke, skol- och yrkesutbildning m. m. kan vidtaga. Även stansningen av de maskinkort, som ej skola upptaga inkomst- och förmögenhetsuppgifter (totala räkningen), kunna påbörjas på ett förhållandevis tidigt stadium.

Centralbyrån räknar med att arbetet skall kunna organiseras så, att personalen tämligen snabbt kan nå upp till en styrka av 175 å 200 personer, förutsatt att erforderliga lokalutrymmen kunna anskaffas för ändamålet.

Om såsom vid 1940 års folkräkning byråchefen å befolkningsstatistiska avdelningen skall leda folkräkningsarbetet, blir han under tiden i tillfälle att handlägga endast sådana viktigare ärenden, som hans ledamotskap av ämbetsverket påfordrar, och föredragningsskyldigheten i övriga ärenden måste anförtros åt annan tjänsteman. Såsom skett vid 1940 års folkräkning, bör denne då erhålla sådan lönefyllnad, som motsvaras av vikariat å byråchefstjänst. Därest byråchefen icke kommer att leda folkräkningen, synes ledaren såsom vid 1930 och 1935/36 års folkräkningar böra erhålla egen föredragningsskyldighet och tjänsteställning motsvarande byråchefs. Befattningen synes därvid i avseende på förmåner böra jämsställas med befattning i lönegrad 30 och ersättning böra utgå i form av vikariatslön jämlikt 21 § 3 mom. civila avlöningsreglementet.

Från de utgångspunkter, som anförts i det föregående, har anslagsbehovet till avlöningar under budgetåret 1945/46 beräknats till 200 000 kronor.

Det för maskinkostnader erforderliga anslaget, som inbegriper kostnad för ett begränsat antal maskinkort, installations- och hyreskostnader för stans- och sorteringsmaskiner, har beräknats till 20 000 kronor. Vidare komma på nästa budgetår att belöpa de för tryckning av mantalsblanketter beräknade utgifterna (135 000 kronor) och de till kyrkobokförare avsedda ersättningarna (280 000 kronor). Slutligen tillkommer en till 40 000 kronor beräknad post avseende sådana expenser som blankettryck (församlingsboksutdrag m. m.), bränsle, lyse och vatten, renhållning och städning, inköp och underhåll av möbler och maskiner o. dyl.

De på budgetåret 1945/46 belöpande kostnaderna bliva desamma, oavsett om inkomst- och förmögenhetsfördelningar ingå på programmet eller icke.

Departementschefen.

Till stöd för sitt förslag att anordna en allmän folkräkning den 31 december 1945 har befolkningsutredningen främst åberopat, att de problem, som efterkrigsförhållandena kunna antagas medföra i samband med näringslivets omställning och därav följande förskjutningar på arbetsmarknaden, för sin lösning kräva, att man har tillgång till aktuella och säkra data om befolkningens sammansättning, yrkesfördelning och levnadsförhållanden. I likhet med de myndigheter, som yttrat sig i frågan, delar jag uppfattningen, att en ny folkräkning är erforderlig såsom grundval för efterkrigstidens ekonomiska och sociala planeringar. De mycket betydande kostnader för statsverket, som en sådan undersökning medför, anser jag icke böra få lägga hinder i vägen för dess verkställande.

Jag har emellertid icke kunnat undgå att känna viss tvekan om lämpligheten av den föreslagna tidpunkten. Denna tvekan har varit betingad mindre därav, att folkräkningsuppgifterna komma att hänföra sig till relativt onormala förhållanden, än av de svårigheter som utförandet av folkräkningen kan antagas medföra under den period, då de nya folkbokföringsregistren äro avsedda att uppläggas. Beaktas må även, att kostnaderna för folkräkningen skulle bli icke obetydligt lägre, om den verkställdes först efter genom-

förändret av folkbokföringsreformen. Ett uppskov med folkräkningen kunde av dessa skäl ifrågasättas. De nämnda svårigheterna, främst den ökade belastningen på statistiska centralbyrån och pastorsämbetena, kunna emellertid enligt centralbyråns bedömande bemästras. Bortsett från angelägenheten att utan längre dröjsmål få fram aktuella folkräkningsuppgifter talar emot ett uppskov även hänsyn till de fördelar av statistisk och ekonomisk art, som kunna vinnas genom att folkräkningen samordnas med den allmänna bostads- och hyresräkning, som enligt ett av chefen för socialdepartementet denna dag anmält förslag skall verkställas i slutet av detta år. Behovet av denna bostadsräkning har ansetts vara så trängande, att den icke lämpligen kunnat uppskjutas. Med beaktande av dessa omständigheter har jag funnit mig böra tillstyrka, att folkräkningen utföres den 31 december 1945.

Enligt befolkningsutredningens förslag skulle folkräkningen anordnas såsom en kombinerad total och partiell folkräkning. Från samtliga personer i riket skulle sålunda införskaffas ett begränsat antal grundläggande uppgifter, medan insamlingen av övriga erforderliga data skulle inskränkas till ett representativt urval av befolkningen. Om undersökningen är väl planerad, kunna betydande fördelar vinnas genom en dylik anordning både genom att tiden för utredningens slutförande förkortas och genom att kostnaderna för materialets insamling och bearbetning begränsas, utan att därför tillförlitligheten av undersökningsresultaten äventyras. I likhet med de remissmyndigheter, som yttrat sig härom, ansluter jag mig därför till förslaget, att den nya folkräkningen skall ordnas på angivet sätt. Jag vill i detta sammanhang särskilt understryka vikten av att resultaten bli tillgängliga på ett så tidigt stadium som möjligt.

De närmare riktlinjer för folkräkningens utförande i olika avseenden, vilka med utgångspunkt från befolkningsutredningens förslag utformats av statistiska centralbyrån i samråd med särskilda sakkunniga, torde få slutligt prövas i samband med att Kungl. Maj:t fastställer plan för undersökningen. I frågans nuvarande läge kan jag inskränka mig till att uttala min allmänna anslutning till den föreslagna utformningen och inriktningen av folkräkningen. Vad särskilt angår frågan om medtagande av inkomst- och förmögenhetsuppgifter vid folkräkningen tillstyrker jag, att sådana uppgifter insamlas och bearbetas i den begränsade utsträckning som förordats av centralbyrån. Genom komplettering med inkomst- och förmögenhetsstatistiken synes nämligen folkräkningsuppgifternas användbarhet ökas i sådan grad, att den kostnadsökning, som utarbetandet av denna statistik medför, bör godtagas.

Vad statistiska centralbyrån föreslagit rörande folkräkningsarbetets organisation och bedrivande föranleder ingen erinran från min sida. Jag finner det dock beklagligt, att de för folkbokföringsreformen upprättade församlingsboksutdragen icke kunna utnyttjas jämväl för insamling av folkräkningens primäruppgifter. Därest särskilda utdrag ur församlingsböckerna icke erfordrats för sistnämnda ändamål, skulle kostnaderna för materialinsamlingen ha minskats icke oväsentligt.

Det är ännu för tidigt att framlägga någon definitiv beräkning av de totala

kostnaderna för folkräkningsarbetet. Statistiska centralbyrån har nämnt en siffra av 2,5 miljoner kronor för den egentliga folkräkningen. Här ingå dock icke kostnaderna för kristillägg, provisoriskt lönetillägg och för lokalförhyrning. Medräknas även dessa poster, torde siffran stiga till ej fullt 3 miljoner kronor. Denna förhandskalkyl torde på ärendets nuvarande stadium få anses erbjuda tillräckligt underlag för frågans bedömande. I detta sammanhang må emellertid erinras om att ett flertal mer eller mindre fristående undersökningar föreslagits utförda i viss anslutning till folkräkningen. De viktigaste av dessa äro konsumtionsundersökningar för stadssamhällen och landsbygd, en utredning av befolkningens förhållande till socialvården och en undersökning rörande hälsostandard och sjukdomsfrekvens, ävensom den förut nämnda allmänna bostads- och hyresräkningen. Kostnaderna för dessa undersökningar, till vilka ståndpunkt icke behöver tagas i förevarande sammanhang, ha delvis ännu icke beräknats. Enligt de föreliggande kalkylerna skulle utgifterna belöpa till följande ungefärliga belopp, nämligen för konsumtionsundersökningarna tillhopa 400 000 kronor, för undersökningen rörande hälsostandard och sjukdomsfrekvens 725 000 kronor samt för bostads- och hyresräkningen (exklusive kostnaderna för kristillägg, provisoriskt lönetillägg och lokalhyra) lägst 1 515 000 kronor och högst 2 325 000 kronor. Med bortseende från kostnaderna för socialvårdsundersökningen skulle utgifterna för folkräkningen och nämnda utredningar sålunda tillhopa uppgå till 6 å 7 miljoner kronor.

Statistiska centralbyråns beräkningar rörande medelsbehovet för den egentliga folkräkningen under budgetåret 1945/46 kan jag i stort sett biträda.

Till bestridande av kostnaderna för avlöningar utom kristillägg och provisoriska lönetillägg torde böra anvisas ett reservationsanslag av 200 000 kronor.

Vad angår kostnaderna för tryckning av mantalsblanketter, maskinförhyrning och övriga omkostnader för folkräkningen utom lokalhyra torde dessa under nästa budgetår böra bestridas från centralbyråns omkostnadsanslag. Detta kommer visserligen att föranleda, att anslaget för nästkommande budgetår måste väsentligt överskridas, men denna omständighet synes ej böra utgöra hinder för nämnda anordning, som ur bokföringssynpunkt torde vara den lämpligaste.

Såsom centralbyrån föreslagit böra hyreskostnaderna påföras statens allmänna fastighetsfond.

I likhet med statistiska centralbyrån finner jag skäl tala för att, såsom skett vid de senaste folkräkningarna, kyrkobokförarna tillerkännas extra ersättning för det dem åliggande arbetet med utdrag ur församlingsböckerna. Dessa ersättningar ha utgått med varierande belopp, 3 kronor år 1930, 2 kronor 50 öre år 1935 och 1 krona år 1940, allt för varje påbörjat hundratal personer i församlingsböckerna. Nivån under sistnämnda år var i hög grad präglad av tidsläget. På grund härav och med hänsyn till vad centralbyrån anfört torde ersättningen böra bestämmas till ett avsevärt högre belopp än vid 1940 års folkräkning. Med jämkning nedåt av det av centralbyrån föreslagna beloppet, 4 kronor, förordar jag, att ersättningen bestämmes till 3 kronor 50 öre för varje påbörjat hundratal personer. För ifrågavarande ändamål bör uppföras

ett särskilt anslag av förslagsanslags natur, beräknat till ett belopp av i runt tal 250 000 kronor.

Närmare bestämmelser rörande dispositionen av de föreslagna anslagen böra meddelas av Kungl. Maj:t. Likaledes torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter rörande övriga med folkräkningen sammanhängande frågor.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att under sjunde huvudtiteln för budgetåret 1945/46 anvisa
dels till *Statistiska centralbyrån: Avlöningar till personal vid
1945 års folkräkning ett reservationsanslag*
av kronor 200 000,
dels ock till *Statistiska centralbyrån: Ersättning till kyrko-
bokförare vid 1945 års folkräkning ett för-
slagsanslag* av kronor 250 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter
biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen,
att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll
utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Ivar Löfqvist.